

มโนทัศน์เรื่องเกณฑ์ความดีในพุทธปรัชญา

สมหวัง แก้วสุฟอง¹ และ พระมหาวิจิตร กลุยานจิตโต¹

¹E-mail: thane_305@hotmail.com

รับต้นฉบับ 28 กรกฎาคม 2559 วันที่เผยแพร่ 20 ธันวาคม 2559

บทคัดย่อ

เกณฑ์วินิจฉัยกรรมดีและกรรมชั่วในแง่ของกรรมให้ถือเอาเจตนาเป็นหลักตัดสินว่าเป็นกรรมหรือไม่ และในแง่ที่ว่ากรรมนั้นดีหรือชั่ว ให้พิจารณาตามหลักเกณฑ์ดังนี้ คือ 1. เกณฑ์หลักตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรืออกุศลโดยพิจารณามูลเหตุว่า เป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ หรือเกิดจากอกุศลมูลคือ โลภะ โทสะ โมหะ พิจารณาจากสภาวะว่า เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตใจสบาย ไร้โรคปลดปล่อย ผ่องใส สมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นทอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศลธรรมทั้งหลายงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลลดน้อยลง อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้นตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร 2. เกณฑ์ตัดสินร่วม เป็นข้อที่นำมาประกอบตัดสินโดยให้มีการถ่วงถอยอย่างละเอียดเพื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วนอีกชั้นหนึ่ง คือ พิจารณาความยอมรับของวิญญูชน หรือดำหิติเตียน พิจารณาลักษณะและผลของการกระทำที่เกิดขึ้นต่อตนเองและต่อผู้อื่นโดยดูว่า เป็นการเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ทำให้ตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือเป็นไปเพื่อทุกข์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

คำสำคัญ: มโนทัศน์ เกณฑ์ความดี พุทธปรัชญา

The Concept of Good in Buddhist Philosophy Context

Somwhong Kaewsufong¹ and Phamaha Wichit Kanyanacitto²

¹E-mail: thane_305@hotmail.com

Retrieved July 28, 2016 Accepted December 20, 2016

ABSTRACT

The criterion of good action in the sense of karma is considered as the principle of volition as the standard judgement. To know whether that actions are good or bad, one must consider the followings; 1) main principle which is judged by wholesome or unwholesome consciousness which is volition rooted by non-greed, non-hatred, non-delusion or unwholesome rooted by greed, hatred, delusion. It considers the state of consciousness beneficial to mental and physical condition, happiness, non-sick, perfect etc. or it reduces wholesomeness or disables mental quality or whether it grows unwholesomeness effected to personality, 2) joined principle which should be brought to judgement for details consideration. It considers the opinions of wises, manners and fruits of actions happened to oneself and others by observing whether it harms oneself and others, disturbing and being beneficial to oneself and others.

Keywords: Concept; Good Judgement; Buddhist Philosophy

บทนำ

ความดีหรือความชั่ว มักมีปัญหาเกี่ยวกับความหมายและเกณฑ์ที่จะวินิจฉัย เช่น อะไร และอย่างไร จึงจะเรียกว่าดี อะไรและอย่างไร จึงเรียกว่า ชั่ว แต่ปัญหาเช่นนี้อาจจะมีเฉพาะแต่ในภาษาไทยเท่านั้น ส่วนทางธรรม ที่ใช้คำบัญญัติจากภาษาบาลี ความหมายและเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องนี้นับได้ว่าชัดเจน ดังนั้น คำว่า ดีและชั่ว ในภาษาไทย มีความหมายกว้างมาก เฉพาะคำว่า ดี มีความกว้างยิ่งกว่าคำว่าชั่ว คนประพฤติดีมีศีลธรรม ก็เรียกว่าคนดี อาหารอร่อยถูกใจผู้ที่กิน ก็อาจพูดว่า อาหารมือนี้ดี หรืออาหารร้านนี้ดี เครื่องยนต์ที่มีประสิทธิภาพหรือทำงานเรียบร้อย คนก็เรียกว่า เครื่องยนต์ดี ไม้ค้อนที่ใช้ได้สำเร็จประโยชน์สมประสงค์ คนก็ว่าค้อนนี้ดี ภาพยนตร์ที่สนุกสนานถูกใจ คนที่ชอบภาพยนตร์เรื่องนี้ดี ภาพเขียนสวยงาม คนก็ว่าภาพนี้ดี หรือถ้าภาพนั้น อาจขายได้ราคาสูง คนก็ว่าภาพนั้นดีเช่นเดียวกัน โรงเรียนที่บริหารงานและมีการสอนได้ผล นักเรียนเก่ง ก็เรียกว่า โรงเรียนดี ได้ะเดียวกัน คนสามคนบอกว่า ดี แต่ความหมายที่ว่าดีนั้นอาจไม่เหมือนกัน คนหนึ่งว่าดี เพราะสวยงามถูกใจ อีกคนหนึ่งว่าดีเพราะเหมาะแก่การใช้งานของเขา อีกคนหนึ่งว่าดีเพราะเขาจะขายได้กำไรมาก ในทำนองเดียวกัน ของที่คนหนึ่งว่า ดี อีกหลายคน อาจบอกว่าไม่ดี ของบางอย่างมองในแง่หนึ่งว่าดี มองในแง่อื่นอาจว่าไม่ดี ความประพฤติหรือการ แสดงออกบางอย่าง ในถิ่นหรือสังคมหนึ่งว่าดี อีกถิ่นหรืออีกสังคมหนึ่งว่าไม่ดี ดังนี้เป็นต้น¹ หากที่ ยุติไม่ได้ หรืออย่างน้อยไม่ชัดเจน อาจต้องจำแนกเป็นดีทางจริยธรรม ดีในแง่สุนทรียภาพ ดีในแง่ เศรษฐกิจนั่นเอง

แนวคิดเรื่องความดี

เมื่อพูดถึงเรื่องความดีก็ยังเป็นเรื่องที่ต้องถกเถียงกันโดยเฉพาะในแง่ภาษาไทย ที่ต้องพูดถึงเกี่ยวกับคุณค่าทั่วไป ความหมายจึงกว้างขวางและผันแปรได้มากเกินไป เกณฑ์ตัดสิน จริยธรรม คือ หลักและมาตรการที่ใช้ตัดสินพฤติกรรมหรือการกระทำอย่างหนึ่งว่า ดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด เป็นปัญหาอย่างของในจริยศาสตร์ ซึ่งเมื่อคนหนึ่งกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไป จะใช้ เกณฑ์หรือมาตรการอะไรมาตัดสินว่า การกระทำนั้นถูกหรือผิด และมีเหตุผลอย่างไรที่ใช้ในการ ตัดสินหรือในกรณีที่ตกอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องเลือกตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง มีเกณฑ์อันใดที่ จะชี้ว่าควรทำอย่างนี้ ไม่ควรทำอย่างนั้น ความดีจึงมีมิติที่น่าถกเถียงหาเกณฑ์การตัดสินที่เป็น เหตุเป็นผลอย่างไร มีผู้ศึกษาความดีหรืองานนิพนธ์ต่าง ๆ อย่างเช่น

¹ พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต, พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยาย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธัมม, 2553), พิมพ์ครั้งที่ 36, หน้า 245.

Abraham Velez de Cea เขียนบทความเรื่อง เกณฑ์ความดีในบาลีนิคายและธรรมชาติของพุทธจริยศาสตร์ (The Criteria of Goodness in the Pali Nikayas and the Nature of Buddhist Ethics)² สรุปใจความว่า เกณฑ์ความดีของพระพุทธศาสนาเถรวาท คืออินบอกว่า เกณฑ์ความดีมีตามแนวคิดพระอภิธรรมปรากฏอยู่ในอัมพลัญญิการากุโลวาทะสูตร พระพุทธเจ้าทรงแนะนำพระราหุล ควรไตร่ตรองไว้ก่อน ขณะทำ และหลังทำทางกาย ทางวาจา หรือทางใจ หรือไม่กระทำ อาจจะนำไปสู่ความทุกข์ หรือความทุกข์อื่น ๆ หรือความทุกข์ทั้งสองคือทางกาย ทางวาจา กระทำทางใจ กับความเจ็บปวด กับผลความทุกข์ เกณฑ์มีอยู่สองอย่างคือ ส่วนที่หนึ่งเป็นประโยชน์ที่ชัดเจนเพราะเป็นสภาวะที่ชัดเจนซึ่งเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาหรือไม่ใช้ผลของการกระทำซึ่งจะนำไปสู่ความทุกข์สังวัตเตยยะ หรือจะเป็นความทุกข์ของตัวเอง (อัตเตยยะภัททียะ) สรุปส่วนที่หนึ่งเกณฑ์ที่ทำให้ความทุกข์น้อยลงรวมไปถึงทุกข์ของตนเอง และอื่น และทั้งสองของตนเองและคนอื่น ส่วนที่สองเกณฑ์ ซึ่งปีเตอร์ ฮาร์วี ไม่ได้กล่าวถึงในการอภิปรายของเขาใน คัมภีร์ สามารถตีความถึงลักษณะทั้งสัจนิยมของศีลธรรมกับจริยศาสตร์คุณธรรม ขึ้นอยู่ความไม่บริสุทธิ์หรือความบริสุทธิ์ที่เข้าใจกัน การกระทำที่บริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์มีเป็นปัจจัยที่ความสำคัญอย่างมากสำหรับการอธิบายการกระทำความดี ในบาลีนิคายการกระทำดีหรือข้อพิจารณาจากทางกายหรือทางวาจาและการกระทำทางใจ (จริยศาสตร์คุณธรรม) ส่งเสริมไปถึงการพิจารณาผลของการกระทำสำหรับความสุขของตนเองและอื่น (ประโยชน์นิยม) ความยากลำบากและความยากจนผลก็มาจากการกระทำทางจริยศาสตร์คุณธรรมซึ่งก็ถือเป็นเกณฑ์ความดีด้วย

พระสมปอง มนุชชาโต (วงษ์สอาด) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท³ สรุปใจความว่า เกณฑ์ความดีของเพลโต พิจารณาโดยหลักสำคัญของจริยธรรมที่วางบนพื้นฐานของสัจภาพของมนุษย์ทั้งปวงทั้งในมิติปัจเจกภาพและมิติความเป็นสมาชิกของมนุษยชาติตามหลักสิทธิ เสรีภาพ ภารดรภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม อย่างเท่าเทียมในฐานะเป็นมนุษย์ด้วยเหตุผลและสติปัญญาที่สำคัญคือ คุณธรรมของเพลโตที่มีความกลมกลืนกัน 4 ประเภท คือ 1) คุณธรรมทางปัญญา

² Abraham Velez de Cea, The Criteria of Goodness in the Pali Nikayas and the Nature of Buddhist Ethics, Journal of Buddhist Ethics, Theology Department Georgetown University. pp 123-140.

³ พระสมปอง มนุชชาโต (วงษ์สอาด), การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท, บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553, หน้า 1-2.

2)คุณธรรมทางความกล้าหาญ 3)คุณธรรมทางความรู้จักประมาณ 4)คุณธรรมทางยุติธรรม
คุณธรรมทั้ง 4 ของเพลโตถือว่า เป็นคุณธรรมที่จะปกครองทางสังคมและปัจเจกชนที่แสวงหา
ความยุติธรรมทางคุณธรรม ทางสังคมที่ทำให้จิตใจขัดเกลากับความเมตตากฎา
เอื้อเพื่อเอื้อแผ่และรวมกันโดยมีสันติมีกฎเกณฑ์ และมีกติกาในสังคม ส่วนเกณฑ์ตัดสินความดี
ของพุทธปรัชญาเถรวาท มีหลักการดำเนินชีวิตในสังคมที่มีจุดมุ่งหมายสูงสุด ที่เป็นอุดมคติของ
ชีวิตในเกณฑ์ตัดสินว่า การกระทำดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร เพื่อให้บุคคลมีชีวิตที่ดีช่วยเหลือ
เกื้อกูลกันในสังคมได้เป็นอย่างดี ในการดำเนินชีวิตที่ดีพุทธปรัชญาเถรวาทจึงได้จัดระบบของ
เกณฑ์ตัดสินความดีไว้ 3 ระดับ คือ 1)ระดับศีล 2) ระดับกุศลกรรมบถ10 3) ระดับมรรค 8

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ในหนังสือชื่อว่า พุทธธรรม ฉบับขยายธรรม⁴ ความ
ตอนหนึ่งว่า เกณฑ์วินิจฉัยกรรมดีและกรรมชั่วในแง่ของกรรมให้ถือเอาเจตนาเป็นหลักตัดสินว่า
เป็นกรรมหรือไม่ และในแง่ที่ว่ากรรมนั้นดีหรือชั่ว ให้พิจารณาตามหลักเกณฑ์ดังนี้ คือ 1.เกณฑ์
หลัก ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรืออกุศลโดยพิจารณามูลเหตุว่า เป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูล
คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ หรือเกิดจากอกุศลมูลคือ โลภะ โทสะ โมหะ พิจารณาจากสภาวะว่า
เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตใจสบาย ไร้โรคปลอดโปร่ง ผ่องใส สมบูรณ์หรือไม่
ส่งเสริมหรือบั่นทอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศลธรรมทั้งหลายงอกงามขึ้น อกุศล
ธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลลดน้อยลง อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น
ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร 2. เกณฑ์ตัดสินร่วม เป็นข้อที่นำมาประกอบตัดสินโดยให้มีการ
การกลั่นกรองอย่างละเอียดเพื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วนอีกชั้นหนึ่ง คือ พิจารณาความยอมรับของ
วิญญูชน หรือตำหนิติเตียน พิจารณาลักษณะและผลของการกระทำที่เกิดขึ้นต่อตนเองและต่อ
ผู้อื่นโดยดูว่า เป็นการเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ทำให้ตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อน
หรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือเป็นไปเพื่อทุกข์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

พระฤกษ์ดำรง ปญญาโร (จันทร์แสง) เขียนไว้ในวิทยานิพนธ์⁵ เรื่อง ศึกษาวิเคราะห์และ
รูปแบบการนำเสนอเรื่องกฎแห่งกรรมที่ปรากฏในละครโทรทัศน์ : เรื่องเหยียฟ้าทำดิน สรุปได้ว่า
การกระทำดีหรือกระทำชั่ว ล้วนมาจากกฎแห่งกรรมซึ่งประกอบด้วยเจตนา คือ ทำด้วยความจง

⁴ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับขยายธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
ผลิธัมม, 2553), พิมพ์ครั้งที่ 36, หน้า 245-254.

⁵ พระฤกษ์ดำรง ปญญาโร (จันทร์แสง), “ศึกษาวิเคราะห์และรูปแบบนำเสนอเรื่องกฎแห่งกรรมที่
ปรากฏในละครโทรทัศน์ : เรื่องเหยียฟ้าทำดิน”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
ปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554, หน้า ก-ข.

ใจ หรือจงใจทำ ไม่ว่าจะเป็นการทำดีหรือทำชั่วก็ แต่เมื่อเป็นการกระทำที่ดีเรียกว่า กรรมดี การกระทำที่ชั่วเรียกว่า กรรมชั่ว แต่กฎแห่งกรรมที่สะท้อนในละครโทรทัศน์นั้นเป็นกฎแห่งกรรมที่ต้องการสื่อให้เห็นถึงกรรมดีหรือกรรมฝ่ายกุศลย่อมชนะฝ่ายอกุศลหรือธรรมะย่อมชนะอธรรม เกณฑ์ในการวิจัยสะท้อนการกระทำใดที่จงใจและเป็นกรรมกรรมดีย่อมเป็นสิ่งที่ดีได้

พระมหาชุตินทร โชติธมฺโม (นงค์พัคย์) เขียนไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์พระอภิธรรมในฐานะที่เป็นพุทธจริยศาสตร์ สรุปได้ว่า การกระทำความดีซึ่งมีสาเหตุมาจากความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลงเป็นสมุฏฐานให้เกิดขึ้นพร้อมด้วยเจตนาอันเป็นแรงจูงใจฝ่ายดี ซึ่งปรากฏอยู่ภายในกุศลจิตด้วยเจตสิกฝ่ายกุศล และการกระทำความชั่วย่อมมีสาเหตุมาจากความโลภ ความโกรธ ความหลงเป็นสมุฏฐานให้เกิดขึ้นพร้อมด้วยเจตนาอันเป็นแรงจูงใจฝ่ายชั่ว ซึ่งปรากฏอยู่ภายในอกุศลจิตที่ประกอบเจตสิกฝ่ายด้วยอกุศล ปัญหาจริยธรรมแสดงให้เห็นถึงกระบวนการของกรรมดีกรรมชั่วได้อย่างลึกซึ้ง เพราะเป็นสาเหตุให้มนุษย์ได้เข้าใจต่อวิถีการดำรงชีวิตที่สุจริตในระบบของศีลธรรมโดยมีความหวังว่าจะได้รับผลสนองของกรรมดี นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นถึงโทษที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำที่ผิดต่อระบบศีลธรรมนั้นและต้องมีผลแห่งความชั่วร้ายเกิดขึ้นอย่างแน่นอนตามกฎหมาย

MICHAEL J.SANDEL ในหนังสือเรื่อง JUSTICE WHAT'S THE RIGHT THING TO DO? ความยุติธรรม (สฤณี อาชวานันทกุล แปล)⁶ มีใจความว่า พายุเฮอริเคนซารีย์พัดผ่านรัฐฟลอริดาไปยังมหาสมุทรแอตแลนติก ส่งผลให้สูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินเป็นอย่างมาก ส่งผลให้เกิดภาวะขาดแคลนและทำให้สินค้ามีราคาสูง ค่าซ่อมแซมบ้านเรือนสิ่งของต่าง ๆ ที่เป็นค่าแรงเพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัว ซึ่งก็มีการถกเถียงเรื่องความเหมาะสมในการขึ้นราคาต่าง ๆ เป็นความท้าทายระหว่างเศรษฐศาสตร์กับศีลธรรม มีหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ พากันโจมตีรัฐที่ไม่สามารถเข้าไปจัดการช่วยเหลือการถูกเอารัดเอาเปรียบในด้านสินค้า ค่าแรงที่สูงขึ้น ซึ่งไม่เป็นธรรมกับประชาชน จนเป็นที่มาของวิวาทะด้วยการคำถาม่าไรเกินควรที่เกิดขึ้นภายหลังอุบัติเหตุ จากเฮอริเคนซารีย์ก่อให้เกิดคำถามต่าง ๆ ว่าด้วยศีลธรรมและกฎหมายผิดหรือเปล่าที่ผู้ขายสินค้าและบริการจะฉวยโอกาสจากภัยธรรมชาติ ตั้งราคาอย่างไรก็ได้เท่าที่ตลาดแบกรับไหว ถ้าผิดกฎหมายควรจัดการกับกรณีนี้อย่างไร รัฐควรห้ามคำถาม่าไรเกินควรหรือไม่ เพื่อไม่ให้เกิดการแทรกแซงเสรีภาพของผู้ซื้อและผู้ขายในการตกลงทำธุรกรรมกัน ซึ่งก็เป็นการถกเถียงเรื่องความดีการไม่เอารัดเอาเปรียบ ใจดี

⁶ MICHAEL J.SANDEL, JUSTICE WHAT'S THE RIGHT THING TO DO? ความยุติธรรม, สฤณี อาชวานันทกุล แปล, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ openworld, 2554), หน้า15–26.

คนที่ถกฉวยโอกาสในการขึ้นราคาสินค้าอุปโภคบริโภค รวมทั้งค่าแรง ที่อาศัยอุปสงค์ที่มากและอุปทานก็มากมาเป็นความชอบธรรมโดยมองกลไกตลาดเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจทางจริยธรรมของตัวเอง แต่ในขณะเดียวกันคนที่เดือนร้อนก็มองถึงการเอารัดเอาเปรียบการบิดเบือนกลไกตลาดสร้างความเดือนร้อนให้กับผู้อื่นที่ได้รับผลกระทบจากพายุครั้งนี้ ถือเป็นการถกเถียงกันเรื่องความดีคือจริยธรรม ความไม่ได้ดีคือการละเมิดจริยธรรมไม่สร้างความยุติธรรมนั่นเอง

สรุปจากผลงานของนักคิดหรือผลงานวิจัยล้วนกล่าวถึงความดีที่แสดงให้ถึงสภาวะในด้านจริยธรรมเสียส่วนใหญ่แสดงว่าความดีมีมิติของตัวของตัวเอง ขึ้นอยู่กับว่า อะไรที่ดีเป็นที่ยอมรับพึงพอใจ คุณค่าของสิ่งนั้นๆก็จะเป็นสิ่งที่ดีเสมอ เช่น คนกินอาหารร้านนี้ อร่อยถูกปากก็จะบอกว่า ร้านนี้อาหารอร่อยที่สุดดีมาก เป็นต้น ถ้าเกี่ยวข้องกับมนุษย์ เช่น คนนี้ชอบไปวัดทำบุญสุนทานไม่ขาด คนนี้ถือเป็นคนดี เป็นต้น ที่กล่าวมาล้วนมาจากการให้คุณค่าจากคนในสังคมหรือสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ในขณะที่การให้แนวคิดต่าง ๆ ในทางตะวันตกหรือตะวันออกก็คงไม่ต่างกันในเรื่องของความดี ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับการให้คุณค่าหรือหลักการหรือมาตรการหรือเกณฑ์ของแต่ละคนที่จะนำเสนอซึ่งก็เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน

ความดีในพุทธปรัชญา

ความดีเป็นคนละด้านกับความชั่ว และทั้งความดีและความชั่วเป็นสองด้านของชีวิตมนุษย์ เพราะในชีวิตประจำวันของมนุษย์ตามความเป็นจริงนั้น หากไม่ทำความดีก็ทำชั่วหรือหากไม่ทำชั่วก็ทำดี การที่มนุษย์จะอยู่เฉยๆโดยไม่ทำดีหรือไม่ทำชั่วเลยนั้นเป็นไปได้ เรื่องของความดี ความชั่ว หรือเรียกรวมๆว่าเป็นเรื่องของศีลธรรม จึงถือว่าเป็นเรื่องของชีวิตมนุษย์โดยตรงไม่ว่ามนุษย์จะรู้หรือไม่รู้เรื่องความดีความชั่ว มนุษย์ทำดีบ้างทำชั่วบ้างอยู่เป็นประจำ มนุษย์ทุกคนควรจะรู้และควรทำ เพราะเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับตนเองและผู้อื่นโดยตรง ดังปรากฏตามพระพุทธพจน์ว่า

“เมื่อกรรมชั่วยังไม่ให้ผล คนชั่วอาจเห็นกรรมชั่วเป็นกรรมดี แต่เมื่อกรรมชั่วให้ผล เขาย่อมเห็นกรรมชั่วว่า เป็นกรรมชั่ว ส่วนคนดีอาจเห็นกรรมดีเป็นกรรมชั่ว เมื่อกรรมดียังไม่ให้ผล แต่เมื่อใดกรรมดีให้ผล เมื่อนั้นเขาย่อมเห็นกรรมดีเป็นกรรมดี”

ลักษณะของความดี ที่มนุษย์จะกระทำปรากฏในพระไตรปิฎก และกล่าวถึงลักษณะของคนดีไว้ที่จะต้องปฏิบัติตามหลักที่บัญญัติดังกล่าวจึงได้ชื่อว่าเป็นคนดี คือ 1.เว้นจากปาณาติบาต 2. เว้นจากกามฉันทา 3. เว้นจากกาเมสุมิจฉนจาร 4. เว้นจากพุดมฺสุวาท พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ 5.ไม่โลภอยากได้ของคนอื่น 6.ไม่พยาบาทปองร้ายคนอื่น 7. เห็นชอบตามทำนองครองธรรม (มีสัมมาทิฐิ) จากที่กล่าวมาสามารถแบ่งเป็นกายสุจริต

วชิสุจจริต และมโนสุจจริต ที่กระทำทั้งสามด้านจะต้องอาศัยเจตนาเป็นเครื่องตัดสินจริยธรรมในคุณสมบัติของสิ่งเหล่านี้ เจตนาเหล่านี้เป็นกุศลเจตนา⁷ เมื่อกล่าวถึงกุศล ซึ่งแปลโดยทั่วไปว่าดี แต่แท้ที่จริงแล้ว หาดตรงกันทีเดียวไม่สภาวะบางเป็นกุศล แต่อาจไม่เรียกว่าดีในภาษาไทย เป็นสภาวะที่เกิดขึ้นในจิตใจ และมีผลต่อจิตใจก่อน แล้วจึงมีผลต่อบุคลิกภาพ และแสดงผลนั้นออกมาภายนอก ความหมายของกุศลและอกุศลจึงแบ่งไปที่พื้นฐาน คือเนื้อหาสาระและความ เป็นไปภายในจิตใจเป็นหลัก ซึ่งความหมายของกุศลแปลตามศัพท์ว่า ชำนาญ ฉลาด สบาย เชื้อ หรือเกื้อกูล เหมาะสม ดั่งาม เป็นบุญ คล่องแคล่ว ตัดโรคหรือตัดสิ่งชั่วร้ายที่น่ารังเกียจ ในความหมายเชิงอธิบายเชิงทางธรรมของกุศล ได้มีหลัก 4 อย่าง⁸ คือ 1. อโรคยะ คือไม่มีโรค คือสภาพจิตที่ไม่มีโรค สุขภาพจิต หมายถึง สภาวะหรือองค์ประกอบที่เกื้อกูลแก่สุขภาพจิต ทำให้จิตไม่ป่วยไข้ ไม่ถูกบีบคั้น ไม่กระสับกระส่ายไม่โหมง ไม่อ่อนแอ เป็นจิตที่แข็งแรง คล่องแคล่ว สบาย ใช้งานได้ดี เป็นต้น 2. อนวัชชะ ไม่มีโทษ หรือไร้ตำหนิ แสดงถึงภาวะที่จิตสมบูรณ์ ไม่บกพร่อง ไม่เสียหาย หรือไม่มีของเสียไม่มัวหมอง ไม่ขุ่นมัว สะอาด เกลี้ยงเกลา เอี่ยมอ่อง ผ่องแผ้ว เป็นต้น 3. โกศลสัมมุต เกิดจากปัญญา หรือเกิดจากความฉลาด หมายถึง ภาวะที่จิต ประกอบอยู่ด้วยปัญญาหรือมีคุณค่าสมบัติต่างๆ ซึ่งเกิดจากความรู้ความเข้าใจ สว่าง มองเห็น หรือรู้เท่าทันความเป็นจริงสอดคล้องกับหลักที่ว่า กุศลธรรมมีโยนิโสมนสิการ คือความรู้ที่จัดคิด แยกคายหรือรู้จักทำใจอย่างฉลาดเป็นฐาน 4. สุขวิบาก มีสุขวิบาก คือสภาพที่ทำให้มีความสุข เมื่อกุศลกรรมเกิดขึ้นในใจ ย่อมเกิดความสุขสบายคล่องใจในทันที ไม่ต้องรอจะมีผลตอบแทน หรือไม่ เหมือนกับว่า เมื่อร่างกายแข็งแรงไม่มีโรคเบียดเบียน(อโรค) ไม่มีสิ่งสกปรกเสียหาย ปราศจากมลทินหรือของที่เป็นพิษภัยมาพ้องพาน (อนวัชชะ) และรู้ตัวว่าอยู่ในที่มั่นคงปลอดภัย ถูกต้องเหมาะสม (โกศลสัมมุต) ถึงจะได้เสพเสวยสิ่งใดพิเศษออกไป ก็ย่อมมีความสุขสบาย ได้เสวยสุขอยู่แล้วในตัว

สรุปพุทธปรัชญาได้เสนอ ความดีเป็นหลักสากลที่มีมุมมองที่แตกต่างกันไปตามแต่ละ สมมติบัญญัติหรือสังคมบัญญัติ ด้วยเหตุนี้ ความดีหรือความไม่ดีที่เป็นเช่นนี้เพราะในบางพื้นที่ทำ แล้วอาจจะส่งผลต่อชีวิต บางพื้นที่อาจจะไม่มีความผิด เช่น ในบางประเทศ พอสามีเสียชีวิต ภรรยาก็ต้องกระโดดเข้ากองไฟตายตาม แต่ในบางพื้นที่ทำไม่ได้ เป็นต้น เกณฑ์ตัดสินความดีจึงมี

⁷ ประเวศ อินทองปาน, พุทธปรัชญาในพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ : สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2553), หน้า 263.

⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตฺโต, พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ 36, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พลีพิมพ์, 2555), หน้า 246-247.

ความคิดเห็นที่ขัดแย้งกัน 2 ทศนะ ทศนะที่หนึ่งถือเจตนาและหน้าที่เป็นเครื่องมือตัดสิน
ชั่ว นักปราชญ์คนสำคัญดังกล่าวอิมมานูเอล คานท์ ส่วนทศนะหนึ่งยึดหลักจอห์น สจ๊วต มิลล์ ถือ
ผลการกระทำเป็นตัดสินการกระทำนั้นๆถูกหรือผิด⁹ ตามหลักพระพุทธศาสนาเรื่องความดีและ
ความชั่วนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานความจริง ความดี และความชั่วไม่ใช่สิ่งที่ใครหรือคนใดกำหนดขึ้น
ความดีและความชั่วตามแนวพระพุทธศาสนามี 2 ลักษณะ คือ เชิงเหตุ และเชิงผล และเป็นไป
ตามธรรมชาติหรือสภาวะของมันเอง ซึ่งเทียบได้กับพระพุทธศาสนาเชื้อหลักการหรือธรรมชาติ
ของความดี ความชั่วเป็นเชิงวัตถุวิสัย (Objective) มีอยู่แล้วในธรรมชาติของมันโดยไม่มีอำนาจ
ใด ๆ มาเป็นตัวบังคับหรือควบคุมกระบวนการความดีความชั่ว ตามหลักพระพุทธศาสนาจึงมี
ลักษณะก่อให้เกิดผล และผลย่อมมาจากเหตุ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เมื่อมีสาเหตุ ย่อมมีผล
ตามและเมื่อผลปรากฏ ยังกำที่เป็นเกี่ยวกับความดีคือ กุศล ถึงจะไม่กันตรงเสียทีเดียว

เกณฑ์ของความดีในพุทธปรัชญา

กรรมนิยามมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดที่สุดกับจิตนิยามและสมมตินิยาม และความสัมพันธ์
ใกล้ชิดอาจเป็นเหตุให้เกิดความเข้าใจสับสนได้ง่าย ควรต้องทำความเข้าใจเรื่องกรรมดีกรรมชั่วให้
ชัดเจน ด้วยการแยกขอบเขตระหว่างนิยามเหล่านี้ก่อน กรรมนิยามอาศัยจิตนิยามเหมือนซ้อนอยู่
บนจิตนิยาม แต่จุดตัดระหว่างกรรมนิยามและจิตนิยามก็ชัดเจน เจตนาเป็นเนื้อหาสาระและเป็น
ตัวทำการของกรรมนิยาม ทำให้กรรมนิยามเป็นอิสระออกมาเป็นนิยามหนึ่งต่างหาก หรือทำให้
มนุษย์เป็นอิสระ มีบทบาทเป็นของตนเองต่างหากจากนิยามอื่น ๆ สามารถสร้างโลกแห่งเจตจำนง
ของตนเองขึ้นมาได้ จนถึงกับยกตนขึ้นเทียมเท่าหรือแข่งขันกับธรรมชาติ และแบ่งแยกว่าตนมีโลก
แห่งการประดิษฐ์สร้างสรรค์ต่างหากจากโลกของธรรมชาติ ความเป็นดีเป็นเรื่องของคนดีหรือ
สังคมบัญญัติกันขึ้น การกระทำอย่างเดียวกัน สังคมถิ่นหนึ่งหรือสมัยหนึ่งว่าดี อีกถิ่นหนึ่งหรืออีก
สมัยว่าไม่ดี ดังนั้น ความดีจึงเป็นบัญญัติสังคม ซึ่งก็เป็นเรื่องของบัญญัติสังคมหรือสมมตินิยาม
ความดีเป็นกุศลก็เป็นเรื่องของกรรมนิยาม สรุปล ความดีเป็นบัญญัติของสังคม เป็นเรื่องสังคม
อยู่ในขอบเขตของสมมตินิยาม กุศลที่เป็นคุณสมบัติของกรรม เป็นเรื่องของกรรม อยู่ในกรรม
นิยามเป็นเรื่องต่างหากกัน แต่สัมพันธ์กัน สิ่งที่เป็นตัวการสร้างความสัมพันธ์ และเป็นทั้งจุดตัด
แยกระหว่างกันของนิยามทั้งสองนี้ เช่นเดียวกันกับในกรณีระหว่างกรรมนิยามกับจิตนิยาม คือ
ได้แก่เจตนา หรือเจตจำนง สิ่งซึ่งสังคมบัญญัติ มองในแง่กรรมนิยาม แบ่งได้ 2 ประเภทคือ¹⁰

⁹ ประเวศ อินทองปาน, พุทธปรัชญาในพระไตรปิฎก, หน้า 264-266.

¹⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต, พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า 256-257.

1) สิ่งที่ยกเป็นตัวอย่าง เป็นสิ่งที่สังคมบัญญัติเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งเช่นให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างดีมีความสุข เป็นทำนองข้อตกลงหรือพันธสัญญาระหว่างกัน บัญญัติขึ้นมาในรูปแบบต่าง ๆ อาจเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดถึงกฎหมายเป็นเรื่องสมมตินิยม อาจเปลี่ยนไปเปลี่ยนมาไม่ใช่กรรมนิยาม ถ้าผู้ใดไม่ปฏิบัติตามในสิ่งที่สังคมบัญญัติ เขาจะต้องมีเจตนาฝ่าฝืนละเมิดหรือไม่ปฏิบัติตามและจะต้องรู้เจตนาที่ไม่อาจปิดบังหรือหลอกตัวเองได้ เจตนาเป็นจุดเริ่มต้นของกรรมนิยามในระบบทางธรรม จะเริ่มต้นที่ศีลและเป็นกฎเกณฑ์ของมนุษย์เข้ามาเกี่ยวพันกับกฎเกณฑ์ธรรมชาติ เป็นเรื่องของสมมติไม่เกี่ยวกับกรรมนิยามโดยตรง หมายถึง ยังมีแง่ที่เกี่ยวข้องโดยอ้อมได้ เช่น สังคมถือข้อปฏิบัติกันมาอย่างหนึ่งว่าเป็นสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ทุกคนต้องปฏิบัติ ต่อมีผู้หนึ่งมีปัญญาคนหนึ่งมองว่าข้อปฏิบัติไม่ดีจริง ไม่มีประโยชน์ หรือเป็นผลร้ายต่อสังคมนั้น บุคคลนั้นอาจเพียรพยายามชี้แจงให้ชนทั้งหลายผู้ร่วมสังคมเข้าใจตาม การกระทำของผู้นั้นมีใช้เกิดจากเจตนาซุ่มมัวเหมือนอย่างในกรณีก่อน แต่เกิดจากเจตนาอันประกอบด้วยปัญญาของผู้ที่จะแก้ไขเพื่อประโยชน์สุขของมนุษย์ทั้งหลายเนื้อหาที่จะเป็นไปในกรรมนิยาม แต่ขึ้นอยู่กับเจตนา ผู้กระทำย่อมรู้ตระหนักในสิ่งที่มันเป็นและจะต้องรับผลในแง่ของกรรมนิยาม ซึ่งจะเป็นเจตนาที่เป็นกุศลหรืออกุศลก็ขึ้นอยู่กับตัวของเขานั้นเอง การกระทำบางอย่างจึงเป็นสิ่งที่สังคมบัญญัติขึ้นมาและปฏิบัติกันมา เช่น ตัวอย่างคนสองคนมาอยู่ร่วมกัน เพื่อให้การอยู่ร่วมกันอำนวยความสะดวกและแก้กฎเกณฑ์การดำเนินชีวิตของทั้งสองฝ่าย จึงตั้งมีการร่วมกันว่า เขาทั้งสองทำงานคนละแห่ง กลับถึงบ้านไม่พร้อมกัน แต่ควรจะรับประทานอาหารเย็นพร้อมกัน ครั้นจะรอกันอย่างไม่มีขอบเขต จึงให้แต่ละคนไม่รับประทานอาหารก่อน 19.00 น. พวกเขาสองคน คนหนึ่งชอบแมว อีกคนไม่ชอบสุนัข อีกคนชอบสุนัข แต่ไม่ชอบแมว เพื่อความสะดวกให้ถือว่า การนำสัตว์เลี้ยงใด ๆ เข้ามาในบ้านเป็นความไม่ดีงาม ไม่สมควร เมื่อตกลงกติกากันแบบนี้แล้ว ถ้าเขาคนใดคนหนึ่งไม่ทำตามกฎกติกา เจตนาละเมิดก็ย่อมเกิดขึ้น และกรรมก็เกิดขึ้นตามกรรมนิยามทั้ง ๆ ที่เมื่อว่าโดยสถานะแล้ว การรับประทานอาหารก่อน 19.00 น. ก็ได้ การนำสัตว์เลี้ยงเข้ามาในบ้านก็ดีจะเป็นความดีหรือความชั่วโดยตัวของมันเองก็หาไม่ คนคู่อื่นอาจวางกติกาที่ตรงข้ามนี้ก็ได้อีก และในกรณีต่อมาคนหนึ่งเผลอในเขาทั้งสองนั้น พิจารณาเห็นว่า กติกาที่ได้วางไว้ไม่เป็นไปเพื่อผลดีแก่ชีวิตร่วมกันของเขาทั้งสอง เขาจะต้องยกขึ้นมาพูดให้ตกลงยกเลิกหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงกติกานั้นก่อน การที่จะไม่ปฏิบัติตามของเขาจึงจะเป็นไปได้ โดยไม่ประกอบด้วยเจตนาที่จะละเมิดหรือฝ่าฝืน วินัยซึ่งเป็นบัญญัติแก่สังฆะ ก็สัมพันธ์กับเจตนาในการปฏิบัติที่สำเร็จเป็นศีลบุคคล ในลักษณะอย่างนี้ เรื่องความดีความชั่ว ความผิดความถูก ที่เป็นบัญญัติอันไม่เที่ยงแท้

แน่นอนของสังคม กับความเป็นไปแห่งกุศลและอกุศลอันแน่นอนของกรรมนิยาม มีขอบเขตที่แยกกันได้ และมีความสัมพันธ์เนื่องถึงกัน อันพึงเข้าใจโดยนัยนี้

2) สิ่งที่บัญญัตินั้น กระทบถึงกุศลและอกุศลในกระบวนการของกรรมนิยาม ในกรณีเช่นนี้ สังคมอาจบัญญัติความดีความชั่วด้วยความรู้ความเข้าใจว่าอะไรเป็นกุศล คือรู้ว่าอะไรเกื้อกูล อะไรเป็นโทษแก่ชีวิตจิตใจมนุษย์ หรืออาจบัญญัติด้วยความไม่รู้ไม่เข้าใจเลยก็ได้ แต่ไม่ว่าสังคมจะบัญญัติว่าอย่างไรก็ตาม ความเป็นไปตามกรรมนิยามก็ย่อมเป็นไปตามของมันตามปกติ หาได้เปลี่ยนไปตามบัญญัติทางสังคมไม่ ยกตัวอย่างเช่น สังคมหนึ่ง ถือว่า คนเสพสิ่งเสพติดมีนเมาเป็นการกระทำที่ต้งาม ทำให้คนมีความสุข ควรสนับสนุน ถือว่าการมีอารมณ์รุนแรงเป็นสิ่งที่ดี ถือว่าควรปลูกเร้าคนให้ตื่นเต้นเคร่งเครียด อยากได้อะไรอยากเอา วังหา แข่งขันอยู่เสมอ จะได้ทำงานสร้างสรรค์ได้มาก ถือว่าฆ่าคนพวกอื่นเป็นความดี หรือประณิตขึ้นมาอีกว่า ฆ่าสัตว์ดิรัจฉานไม่บาปเป็นต้น กรณีเช่นนี้ถือได้ว่าความดีความชั่วในสมมติด้วย ชัดกับกุศลและอกุศลในกรรมนิยาม ถ้ามองในแง่สังคม บัญญัติหรือข้อยึดถือเหล่านี้ อาจก่อให้เกิดผลดีบ้าง ผลร้ายบ้างแก่สังคม เช่น การถือว่าเสพสิ่งเสพติดมีนเมาเป็นการดี อาจช่วยให้รัฐบาลมีรายได้จากอากรสรรพสามิตเป็นต้นเพิ่มขึ้นไม่น้อย แต่พร้อมกับทำให้คนจำนวนมากในสังคมนั้นเป็นคนเรื่อยเปื่อยเฉื่อยชา สังคมนั้นมีอาชญากรรม เช่น ลักขโมยมาก มีคนเจ็บป่วยไม่สมประกอบเนื่องจากเหตุนี้ เป็นต้น หรือการมีชีวิตที่เคร่งเครียดแข่งขันตลอดเวลาอาจทำให้สังคมนั้นเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว แต่ก็ส่งผลกระทบอีกมากมายเช่น คนเป็นโรคจิตและโรคหัวใจ มีการฆ่าตัวตาย ปัญหาทางจิตและปัญหาสังคมอื่น ๆ ผลทางสังคมที่กล่าวมาหลายอย่างสืบเนื่องมาจากกรรมนิยาม แต่พิจารณาเบื้องต้นทางสังคมก็เป็นผลในแง่ของสังคม ผลในด้านกรรมนิยาม ก็พิจารณาในแง่ของกรรมนิยาม ว่าโดยผลในด้านกรรมนิยาม เจตนาในเรื่องนี้ซ้อนกันอยู่เป็นสองชั้น คือ เจตนาที่ประกอบด้วยความยึดถือตามบัญญัติที่แสดงออกเป็นความเชื่อถือและค่านิยมเป็นต้น เจตนาทางธรรมจะมีความละเอียดอ่อนกว่าที่กล่าวกันทั่วไปในทางภาษาไทย กล่าวคือ ภาษาไทยมักใช้เจตนาต่อเมื่อต้องการเชื่อมโยงความคิดที่อยู่ภายใน กับการกระทำที่แสดงออกมามาก่อน เช่นว่า พุดพหลังไป ไม่ได้เจตนา เป็นต้น แต่ในทางธรรม คือตามหลักกรรม การกระทำการพุดที่แสดงออกมามาก่อนโดยจงใจก็ดี ความคิดต่าง ๆ แม้เล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกิดขึ้นชั่วครู่ชั่วขณะแล้วผ่านไป ๆ ภายในจิตใจก็ดี การคิดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ความรู้สึกและท่าทีของจิตใจต่อสิ่งต่าง ๆ ที่ได้ประสบทางตาหูจมูกลิ้นกายและที่ระลึกหรือนึกขึ้นมาในใจก็ดี ล้วนมีเจตนาประกอบอยู่ด้วยทั้งสิ้น

เจตนาจึงเป็นเจตจำนง ความจงใจ การเลือกอารมณ์ของใจ ตัวนำที่หันเหชักพาทำให้จิตเคลื่อนไหว โนมน้อมไปหา หรือผลไปจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือมุ่งไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง เป็นหัวหน้าเป็นผู้จัดการ หรือตัวเจ้ก็เจ้าการของจิตว่าจะเอาอะไรไม่เอาอะไรกับเรื่องใดอย่างไร เป็นตัวจัดแจงแต่งวิถีทางของจิตและในที่สุดก็เป็นตัวการปรุงแต่งจิตนั้นเป็นไปต่าง ๆ เจตจำนง คือ เจตนา หรือกรรมนั้น แม้เล็กน้อยก็ไม่ได้ไร้ผล ดังปรากฏอยู่ในพุทธศาสนสุภาษิตว่า

“กรรมดี หรือชั่ว ทุกอย่าง ที่คนสั่งสมไว้ ย่อมมีผล ขึ้นชื่อว่า กรรมแม้จะนิดหน่อย
ที่จะว่างเปล่าไปเลย ย่อมไม่มี” และว่า “กรรมไม่ว่าดีหรือชั่ว ย่อมไม่สูญเปล่าเลย”

ผลด้านกรรมนิยามในระดับจิตนี้ คนจำนวนมากจะมองข้าม ดังนั้นสมมตินิยามกับกรรมนิยาม แยกแตกต่างกัน ผลในฝ่ายธรรมนิยามย่อมดำเนินไปตามกระบวนการของมันเอง ไม่ขึ้นต่อบัญญัติของสังคมที่ขัดกับกรรมนิยาม แต่ทั้งสองนิยามจะมีความสัมพันธ์กัน ดังที่ผู้ปฏิบัติถูกต้องในแง่ของกรรมนิยาม คือทำตามหลักกุศล ก็อาจจะประสบปัญหาจากสมมตินิยามที่ขัดแย้งนั้นได้ เช่น ผู้ที่อยู่ในสังคมที่ชื่นชอบการเสพลิงมีนเมา แต่ไม่ยอมเสพด้วย เขาย่อมได้รับผลตามกรรมนิยาม คือไม่เสียคุณภาพจิตที่โปร่งผ่องใสไปเพราะเหตุจากมีนเมานั้น แต่ในแง่ของสังคมซึ่งต่างจากกรรมนิยาม ซึ่งอาจถูกเย้ยหยันล้อเลียน เช่นว่าไม่เข้มแข็ง หรือถูกมองในทางไม่ดีในแง่สังคมอย่างอื่น ๆ และแม้ในแง่ของกรรมนิยามเองก็อาจจะประสบปัญหาจากเจตนาฝ่าฝืนข้อนิยมนี้อย่างสังคมอย่างหนึ่งที่กล่าวในข้อหนึ่ง เกิดความขัดแย้งในทางจิตใจ จะมากหรือยักขึ้นอยู่กับปัญหาที่ปลดปล่อยจิตใจของตนเองได้ และในสภาพสังคมที่เจริญ คนที่มีปัญญาก็มักอาศัยประสบการณ์ซึ่งได้สะสมมาของมนุษย์รุ่นเก่า ๆ ได้เรียนรู้ว่าอะไรเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจของมนุษย์อย่างแท้จริง อะไรไม่เกื้อกูล แล้วชอบบัญญัติกฎเกณฑ์ข้อกำหนดเกี่ยวกับความดีความชั่วฝ่ายสมมตินิยาม ให้สอดคล้องกับหลักฝ่ายกุศลและอกุศลในฝ่ายกรรมนิยาม ซึ่งความสามารถบัญญัติหลักฝ่ายสังคม ให้สอดคล้องกับหลักฝ่ายกรรมนิยาม อันจะเป็นเครื่องวัดถึงความเจริญที่แท้จริงหรืออารยะธรรมของสังคมนั้นอย่างหนึ่ง โดยนัยนี้ เมื่อมีปัญหาวินิจฉัยข้อบัญญัติเกี่ยวกับความดีและความชั่ว ซึ่งควรพิจารณาเป็น 2 ขั้นคือพิจารณาในแง่สมมตินิยามว่าข้อบัญญัตินั้นเป็นไปเพื่อผลดี ข้อบัญญัติเช่นนั้น สังคมพึงตกลงกันยกเลิกเสีย หรืออาจต้องอาศัยผู้มีปัญญาที่ใจบริสุทธิ์ก่อปรด้วยกรุณามาชี้แนะ เช่นที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำต่อประเพณีเกี่ยวกับการบูชาัญญและวรรณะ 4 ของสังคมอินเดีย เป็นต้น เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่า ข้อบัญญัตินั้นเกื้อกูลในแง่สังคม จะช่วยให้เกิดความเจริญแก่หมู่มนุษย์ แต่ไม่สอดคล้องกับหลักแห่งกุศลธรรมตามกรรมนิยาม กรณีนี้ควรตั้งข้อสงสัยว่า บางทีคนอาจหลงผิดมองเห็นสิ่งที่ไม่เกื้อกูลแก่สังคม

อย่างแท้จริง ว่าเป็นสิ่งเกื้อกูลก็ได้ คืออาจหลงพอใจในความเจริญก้าวหน้าที่เกิดขึ้นจนน่าพอใจในเวลาสั้นๆแต่ก่อโทษในระยะยาว สิ่งที่เกิดอุปสรรคแท้จริงน่าจะสอดคล้องกัน ในแง่สมมตินิยาม และในแง่กรรมนิยาม ในการวินิจฉัยว่าอะไรเป็นความดี อะไรเป็นความชั่วนี้ เมื่อพูดในทางปฏิบัติ เพื่อให้คนทั่วไปใช้ประโยชน์ได้ทุกระดับ พระพุทธเจ้าสอนให้ถือข้อพิจารณาเกี่ยวกับกุศลและอกุศลเป็นหลักแกนกลาง จากนั้นทรงพ่อนขยายออกไป ให้ใช้สำนึกเกี่ยวกับความดีความชั่วของตนเอง อย่างที่เรียกว่ามโนธรรม และให้ถือมติของผู้รู้เป็นหลักประกอบหรืออ้างอิง (สองอย่างนี้เป็นฐานของทริโอดตปปะ) และยังให้พิจารณาที่ผลของการกระทำอันจะเกิดแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น หรือแก่บุคคลและสังคม เกณฑ์วินิจฉัยกรรมดีและกรรมชั่วในแง่ของกรรม ให้ถือเอาเจตนาเป็นหลักตัดสินใจว่าเป็นกรรมหรือไม่ และในแง่ที่ว่ากรรมนั้นดีหรือชั่ว ให้พิจารณาตามหลักเกณฑ์ดังนี้¹¹

เกณฑ์หลักของความดี

1) ตัดสินด้วยความเป็นกุศล หรืออกุศลโดยพิจารณาดังต่อไปนี้

- มูลเหตุว่า เป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ
- ตามสภาวะว่า เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตสบาย ไร้โรค ปลอดโปร่ง ผ่องใส

สมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นทอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศลธรรม (สภาพเกื้อกูล)

ทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลธรรมลดน้อยลง อกุศลธรรม

เจริญงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร

เกณฑ์ร่วมของความดี

1) ใช้มโนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่า การที่กระทำนั้น ตนเองดีเตียน ตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนหรือไม่

2) พิจารณาความยอมรับของวิญญูชน หรือนักปราชญ์ หรือบัณฑิตชน ว่าเป็นสิ่งที่วิญญูชนยอมรับ หรือไม่ ขึ้นชมสรรเสริญ หรือตำหนิตีเยิน

¹¹ พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต, พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า 261-262.

3) พิจารณาลักษณะ และผลของการกระทำ ต่อตนเอง1 ต่อผู้อื่น1

- เป็นการเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่
- เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ทั้งแก่ตน และแก่ผู้อื่น

หลักเกณฑ์อาจสรุปได้อีกแนวทางหนึ่ง ด้วยสำนวนแสดงการจัดประเภทของเกณฑ์ที่ใช้ตัดสิน แต่มีข้อที่ต้องทำความเข้าใจกันไว้ก่อนบางอย่าง กล่าวคือ

ประการที่หนึ่ง ให้ถือว่า การพิจารณาในแง่ของกุศลมูล อกุศลมูล และ กุศล อกุศลนั้น ว่าโดยสาระเป็นอันเดียวกัน

ประการที่สอง การยอมรับหรือไม่ยอมรับของปราชญ์ การติเตียนหรือสรรเสริญของวิญญูชนนั้น เมื่อมองอย่างกว้างๆ หรือมองในระดับสถาบัน และเมื่อว่าโดยส่วนใหญ่ มติของวิญญูหรือปราชญ์จะปรากฏอยู่ในรูปของบัญญัติทางศาสนาบ้าง ขนบธรรมเนียมประเพณีบ้าง กฎหมายบ้าง เป็นต้น แม้บทบัญญัติและสิ่งที่ถือตามกันมาเหล่านี้ ไม่จำเป็นต้องเป็นมติของวิญญูเสมอไป และการปฏิบัติที่ขัดแย้งแปลกออกไปจากบทบัญญัติและสิ่งที่ถือตามกันมาเหล่านี้ ก็ไม่จำเป็นต้องเป็นข้อที่วิญญูติเตียนเสมอไป แต่ก็เป็นสิ่งที่วิญญูชนจะต้องหมั่นสอบสวนตรวจตราในเรื่องเหล่านี้ แต่ละกาลแต่ละสมัยแต่ละครั้งแต่ละคราวเรื่อย ๆ ไป สอดคล้องกับพุทธพจน์ที่ทรงตรัสว่า “อนวิจฺจ วิญญู” วิญญูชนใคร่ครวญ จึงติเตียนหรือสรรเสริญ คือยอมรับหรือไม่ยอมรับ วิญญูชนเมื่อใคร่ครวญจึงเป็นผู้ทำงานแก้ไขเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติกันมาผิด ๆ หรือคลาดเคลื่อนจากความหมายที่ถูกต้อง สรุปหลักเกณฑ์ของความดีความชั่ว หรือกรรมดีกรรมชั่ว ทั้งตามแนวกรรมนิยามล้วน ๆ และกรรมนิยามที่สัมพันธ์กับสมมตินิยาม ทั้งโดยสภาวะและโดยคุณค่า ซึ่งเป็นคุณค่าโดยสภาวะบ้าง คุณค่าตามที่กำหนดให้บ้าง ดังมีใจความคาบเกี่ยวกันดังนี้

1) ว่าโดยคุณโทษต่อชีวิต หรือต่อจิตใจและบุคลิกภาพ คือเป็นสภาวะที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่เอื้อหรือไม่ต่อคุณภาพชีวิต ส่งเสริมหรือบั่นทอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ทำให้กุศลหรืออกุศลทั้งหลายลดถอย หรือเจริญงอกงาม ช่วยเสริมสร้างบุคลิกภาพที่ดีงามหรือไม่

2) ว่าโดยคุณโทษต่อบุคคล คือ เป็นการเบียดเบียนตนหรือไม่ ทำให้ผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยความสะดวกที่แท้จริงแก่ตน

3) ว่าโดยคุณโทษต่อสังคม คือ เป็นการเบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยความสะดวกแก่ผู้อื่น และแก่ส่วนรวม

อไม่

ที่ใช้ตัดสิน

อกุศลนั้น

สริฐของ

ของวิญญู

เพณีบ้าง

ญญเสมอ

ไม่จำต้อง

เื่องเหล่านี้

รงตรัสว่า

รับ วิญญู

าดเคลื่อน

งตามแนว

คำ ซึ่งเป็น

ุลแก่ชีวิต

พของจิต

พที่ติงาม

คือตร้อน

คือตร้อน

คือตร้อน

คือตร้อน

คือตร้อน

คือตร้อน

คือตร้อน

คือตร้อน

คือตร้อน

4) ว่าโดยมโนธรรม หรือโดยสำนักอันมีตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ คือ พิจารณาเห็นด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองว่า การนั้นเมื่อทำแล้ว ตนเองดีเตียนหรือกล่าวโทษตนเองหรือไม่

5) ว่าโดยมาตรฐานทางสังคม คือ ตามบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม เช่น กฎหมายเป็นต้น ซึ่งขึ้นต่อการใคร่ครวญตรวจสอบกลั่นกรองของวิญญูชนทั้งหลาย ตามกาลสมัยที่จะมีให้ถือกันโดยมโนธรรมหรือผิดพลาดคลาดเคลื่อน ตลอดจนการใคร่ครวญแล้วยอมรับหรือไม่ของวิญญูชนเหล่านั้นในแต่ละกรณี

โดยสรุปเกณฑ์ความดีในพุทธปรัชญา จะมองไปที่การกระทำที่ประกอบไปด้วยการกระทำทางกาย การกระทำทางวาจา และการกระทำทางใจ รวมถึงการกระทำเป็นกุศลธรรมซึ่งประกอบด้วยอโลภะ อโทสะ และอโมหะ เกณฑ์ของความดีจึงถือเอาการกระทำที่เกิดจากเจตนาหรือความจงใจอันมีกุศลธรรมเป็นเครื่องผลักดันให้เกิดความกระทำ ในฐานะที่พุทธปรัชญาเป็นกรรมวาท เน้นการกระทำย่อมมีผล ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี เกณฑ์ของความดี และจะมีหลักเกณฑ์ของความดีรวมที่ต้องมองไปที่มโนธรรม ที่เป็นความรู้สึกผิดชอบชั่วดี รวมทั้งวิญญูชนให้คำปรึกษาแนะนำ ดำเนินดีเตียน และยังคงพิจารณาถึงผลกระทบต่อนตนเองหรือผู้อื่นหรือไม่ และเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลหรือไม่อย่างไร

กรณีตัวอย่างในการใช้เกณฑ์ความดีมาตัดสิน

กรณีตัวอย่างที่ 1 ความดีที่สามารถนำมาเป็นเกณฑ์ตัดสินความดีซึ่งจะตรงตามหลักของพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต) คือ เรื่องของคุณสอน กล้าลึก ผีบ้าปลุกป่า ซึ่งพื้นฐานของลุงที่ได้ศึกษาธรรมะจนเข้าถึงความจริงที่ว่า การปลุกป่าจะทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นที่อยู่ที่อาศัยมนุษย์และของสัตว์ทั้งหลายและเป็นการปฏิบัติธรรม สายตาชาวบ้านมองลุงเป็นคนบ้าปลุกป่าและแถมมีมโนธรรมที่มองเห็นคนบวชแล้วห่มผ้าเหลืองไม่ได้เป็นพระที่ดี ลาลึกขาออกมากก็อยู่ในอบายมุขเช่น ดื่มเหล้า เป็นต้น มุมมองที่เกิดแรงบันดาลใจคือย้อนอดีตถึงพระพุทธเจ้าที่ทรงใช้ชีวิตอยู่กับป่า ทรงมีป่าไผ่เป็นอาจารย์ จุดเริ่มต้นคือการปลุกป่า ป่าคือชีวิต ป่าไม่ให้ร่มเย็น ป่าไผ่ไม่เคยว่าคนมีแต่ให้ประโยชน์กับคน ทำให้ลุงสอนปลุกป่าตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ชาวบ้านว่าแก่เป็นผีบ้าปลุกต้นไม้ ต่อมาต้นไม้เจริญเติบโต ให้ดอกให้ผล คนกลับมองลุงสอนเป็นคนดี มีจิตเสียสละทำประโยชน์ส่วนรวม จากเหตุการณ์นี้หลักความดีมาวิเคราะห์ได้ดังนี้ คือ

เกณฑ์หลักความดี ลุงสอน กล้าศึก มีจิตที่ไม่ประกอบด้วยโลภะ โทสะ และโมหะ แต่มองเห็นถึงประโยชน์แก่ส่วนร่วมแล้วชักชวนให้คนมาร่วมปลูกป่าเพื่อให้ชาวบ้านได้ความร่มเย็นเป็นสุขมีประโยชน์ต่อส่วนร่วมและตนเองก็มีความสุขยังเผื่อแผ่ไปยังสิ่งที่มีชีวิต

เกณฑ์ร่วมของความดี ลุงสอนใช้มโนธรรม คือ ความรู้สึกที่ได้ปลูกต้นไม้จะเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์และสัตว์ได้อาศัย ทุกคนยอมรับการกระทำนั้นคือสิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม คนในสังคมยอมรับทั้งชื่นชมในการกระทำของลุงสอน กล้าศึกเป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์ทำให้ทุกคนหันมาใส่ใจในการปลูกป่าเพื่อทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ผลของการกระทำของลุงสอน ทำให้แกมีความสุข และคนอื่นเห็นค่าของต้นไม้ร่วมกันหันมาปลูกต้นไม้

จากตัวอย่างที่ได้กล่าวมาแสดงให้เห็นถึงเกณฑ์ความดีที่เกิดจากการได้รับประโยชน์จากผลที่ได้กระทำคือการปลูกป่าแล้วต้นไม้เจริญเติบโต ถนนร่มเย็นคนได้พักผ่อนและสัตว์ทั้งหลายได้มาอาศัยต้นไม้ จากการกระทำที่มองเห็นเป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์ในตอนต้น แต่พอผลแห่งการกระทำทุกคนมองเป็นเรื่องดีมีประโยชน์สุขทั้งตนเอง คนอื่นและสังคมร่วม จนมองกันว่า นี่คือการความดี¹²

กรณีตัวอย่างที่ 2 เหตุการณ์ในเนเธอร์แลนด์เห็นชอบให้ทำการรณรงค์หาเสียงที่ถูกต้องทางกรรมทางเพศตั้งแต่เด็กอายุ 10 ปี ตามที่คนไข้ร้องขอ หลังวินิจฉัยอาการป่วยทางจิตของเธอมหาหมอทางรักษาได้ หญิงสาววัย 20 ปีกว่าๆตกเป็นเหยื่อการทารุณเด็กทางเพศระหว่างอายุ 5-15 ปี และมีความผิดปกติทางจิต เกิดภาวะเครียดและกดดันคุกคามอย่างรุนแรง นับตั้งแต่ต้องเจอประสบการณ์แสนเลวร้าย เธอมีอาการเบื่ออาหารอย่างรุนแรงจนร่างกายซูบผอม ซึมเศร้าเรื้อรัง อารมณ์แปรปรวน คิดฆ่าตัวตาย ทำร้ายตัวเอง หลอนและหมกหมุ่นย้ำคิดย้ำทำ เขาได้รับการบำบัดฟื้นฟูอย่างเข้มข้น แต่อาการไม่ดีขึ้น ด้วยสภาพดังกล่าวทำให้เธอต้องนอนอยู่บนเตียงคนเดียวตลอดเวลา และจิตแพทย์ที่ทำการรักษา ระบุว่า ไม่มีโอกาสหรือความหวังใด ๆ แล้วสำหรับเธอ เป็นภาวะที่ไม่สามารถทนต่อไปได้อีกแล้ว เมื่อคนไข้ร้องขอใช้สิทธิตาย ทีมแพทย์จึงอนุมัติให้ฉีดยาพิษเข้าเส้นเลือด เพื่อให้พ้นจากความทุกข์ทรมาน กรณีดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อปีที่แล้ว และมีการนำรายละเอียดมาเปิดเผยโดยกลุ่มต่อต้านการรณรงค์ เพื่อให้มีการพิจารณาตรวจสอบเกี่ยวกับกฎหมายดังกล่าวอีกครั้ง รวมถึงส.ส.พรรคแรงงาน เพราะเห็นว่า ในกรณีนี้เป็นการส่งสารบอกว่า หากเป็นเหยื่อการทารุณทางเพศแล้วป่วยทางจิต เท่ากับว่าจะถูกลบโทษด้วยความตาย ซึ่งเป็นโทษ

¹² ลุงสอน กล้าศึก ซึ่งได้รับการยอมรับเป็นนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยการปลูกป่าแห่งบ้านโนนเสลา, <http://pttinternet.pttplc.com/greenglobe/2542/personal-04.html>.

สำหรับผู้ก่ออาชญากรรมทั้งในเรือนแสดออกกฎหมายรองรับการรณยฆาตเมื่อ ปี 2002 และเมื่อปีที่แล้วมีสถิติการตายจากการรณยฆาต 5,561 ราย เมื่อปีแล้ว

ประเด็นของการทำการรณยฆาตในผู้ที่ถูกละเมิดทางเพศขั้นรุนแรง ถือเป็นปัญหาทางจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับความดีหรือทางศีลธรรม หลักความดีที่ต้องพิจารณาคณณณนี้ถ้ามองโดยผิวเผินจะเห็นถึงความถูกต้องในแง่การกระทำปาณาติบาตที่ไม่ต้องรับโทษโดยมีกฎหมายที่สังคมรับรองว่าเป็นกติกากที่ทุกคนยอมรับร่วมกันและเป็นความดีที่ถือเป็นการปลดปล่อยผู้ที่ทรมานจากการโดยทำร้ายร่างกายและจิต การกระทำในแง่ทางพุทธศาสนาอย่างนี้เมื่อมองจากความไม่โลภความไม่โกรธ และความไม่หลง ก็ยังมองไม่เห็นถนถนถนถ แต่ความเข้าใจในสิ่งที่กระทำด้วยการทำการรณยฆาตก็อาจจัดเข้าว่าเป็นโมหะ ทำไมเขามีสิทธิที่จะต้องตายด้วยเหตุผลเพียงไม่ยอมอยู่หรือว่าทางเลือกของการมีชีวิตอยู่ค่อนข้างจำกัดเท่านั้นหรือ การกระทำในกรณีนี้ จะส่งผลตามมาคือการเพิ่มการฆ่ามากขึ้น เพราะมีกฎหมายรับรองว่าดีในการสามารถทำการรณยฆาตได้ ประเด็นนี้จึงเป็นปัญหาของเกณฑ์ความดีในพุทธปรัชญาที่มีเป้าหมายไม่ให้เกิดการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่ให้เกิดผลกระทบต่อดตนเองและผู้อื่นตลอดถึงส่วนร่วมนั่นเอง¹³

สรุปเกณฑ์ความดีในพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญามองการทำความดีจะต้องประกอบด้วย 3 ส่วนคือ ส่วนทางกายเรียกว่า กายกรรม การกระทำทางวาจา เรียกว่า วาจากรรม และการกระทำทางใจเรียกว่า มโนกรรม และมีเจตนาหรือความจงใจเป็นแรงผลักดันที่จะทำให้เกิดความอโลภะ อโทสะ และอโมหะ ซึ่งถือเป็นกุศลมูลหรือรากเหง้าแห่งความดี ในฐานะเป็นกรรมวาท สอนว่าการกระทำย่อมมีผลทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ซึ่งเงื่อนไขของเกณฑ์ความดีจะมีทั้งที่เป็นสมมตินิยามหรือสังคมบัญญัติขึ้นมา แต่สมมตินิยามจะมีความสัมพันธ์กับกรรมนิยามเสมอ เกณฑ์ของความดีมีความเห็นที่แตกต่างกันอยู่ 2 ทศณะคือ ทศณะที่หนึ่งถือเจตนาและหน้าที่เป็นเครื่องตัดสินความดี ทศณะนี้มองเจตนาของความดีเป็นคุณค่าทางศีลธรรม การกระทำดี จะต้องมิตีเสมอโดยไม่เลือกเวลา สถานที่ สิ่งแวดล้อม หรือตัวบุคคลแต่อย่างใด เช่น ถ้ามองว่า การพูดความจริงเป็นความดี ก็จะต้องดีเสมอโดยปราศจากเงื่อนไข ไม่ว่าจะพูดเมื่อใด ที่ไหน กับใครและในสภาวะการณ์อย่างไร กลุ่มทศณะนี้มองว่าผลการกระทำที่เกิดขึ้นมิใช่ตัวตัดสินการกระทำ เนื่องจากผลที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งซึ่งไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับเวลาและสิ่งแวดล้อม หากถือประโยชน์เป็นเครื่องตัดสินก็จะทำให้ความดีกลายเป็นสิ่งที่เปลี่ยนไปเปลี่ยนมา ส่วนอีกทศณะหนึ่งเอาผลของการกระทำเป็นเครื่องตัดสินดี

¹³ ช่าวสดออนไลน์, วันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

เห็นว่าการกระทำใดก็ตามที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์หรือความสุขมากที่สุด คือ การกระทำ การกระทำบางอย่างอาจก่อให้เกิดทั้งสุขและทุกข์ แต่ถ้าหักลบกันแล้วฝ่ายสุขมากกว่าก็นับได้ เป็นการกระทำที่ถูกต้อง ทักษะนี้จึงเห็นว่า ประโยชน์เป็นดัชนีความดี จากสองทักษะจะเห็นได้ ทักษะแรกเน้นในเรื่อง เอกัตภาพ และเน้นเจตนา ถือว่า ค่าทางจริยธรรมเป็นสิ่งตายตัว การกระทำตามเหตุผลหรือหลักการเป็นการกระทำที่ถูกต้องเสมอ ตรงกันข้ามทักษะที่สองซึ่งเน้น สังคมมากกว่าตัวบุคคล และเน้นที่ผล เพราะถือว่าสังคมดีคนแต่ละคนก็จะดีขึ้นเอง

ที่กล่าวมาเพื่อเปรียบเทียบกับทางพุทธปรัชญาให้เห็นว่า พุทธปรัชญาเป็นกรรมวาท หรื เน้นการกระทำและต้องมีเจตนาเป็นตัวหลัก มีกุศลเป็นแรงผลักดันในการทำจึงจะเรียกว่าเป็นกา ทำดี และการทำดีจะต้องเน้นทางสามทางคือ¹⁴ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ คือ การกระทำดีทา กายเรียกว่า กายสุจริต ประกอบด้วย การไม่ฆ่าสัตว์ (รวมถึงการไม่เบียดเบียนให้ผู้อื่นหรือสัตว์อื่ ประสบทุกข์ภัย) การไม่ลักทรัพย์ และการไม่ประพฤติผิดในกาม การทำดีทางวาจา เรียกว่า วาสุจริต ประกอบด้วย การไม่พูดเท็จ การไม่พูดส่อเสียด การไม่พูดคำหยาบ และการไม่พูดเพี เจ้อเหลวไหลไร้สาระ การกระทำดีทางใจ เรียกว่า มโนสุจริต ประกอบด้วย การไม่คิดเบียดเบียน สัตว์อื่น การไม่คิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น และการไม่เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม รวมเป็น เรียกว่า กุศลธรรม 10 ความดีในพุทธปรัชญาจัดว่าเป็นสมมติบัญญัติ โดยปรมาตถแล้วไม่มี มีแต่ สังขตธรรม และอสังขตธรรมเท่านั้น ที่กล่าวมาสมมติได้ความว่าเป็นเรื่องที่ต่างคนต่างคิดกันเอ ผู้ใดเห็นว่า อะไรดี อะไรไม่ดีก็ได้ตามใจ โดยนัยแห่งพุทธปรัชญา ความดีไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวบุคคล ความดีเป็นสิ่งที่อยู่แต่ในฐานะสิ่งสมมติ เพราะกำหนดว่า การกระทำอย่างใดดี อย่างใดชั่ว ก็โดยมี ความหลุดพ้นเป็นเกณฑ์วัดได้ ซึ่งเป็นข้อที่ใช้พิจารณากว้างๆอันหนึ่ง เช่น ถือว่า การกระทำใดที่ นำไปสู่ความหลุดพ้นก็จะเป็นการกระทำที่ดี การกระทำใดที่นำออกห่างจากความหลุดพ้นก็ จัดเป็นการกระทำที่ไม่ดี ความดีและความชั่วจึงเป็นสิ่งที่มีความต่างกันตามทิศทางว่า จะนำไปสู่หรือนำออกห่างจากความหลุดพ้น ฉะนั้นการพิจารณาเกณฑ์ของความดี จึงพิจารณาจากการกระทำในลักษณะที่อยู่ระหว่างทางไปสู่ความหลุดพ้นหรือนิพพานตามทักษะ พุทธปรัชญา แต่ระดับยังไม่ระดับขอบเขตจริยศาสตร์นั้นยังไม่ถึงขั้นนิพพาน แต่อยู่ในระดับสมมติ บัญญัติซึ่งเป็นความจริงระดับหนึ่งที่พุทธปรัชญารับรอง นิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุดของ พระพุทธศาสนานั้นสามารถนำไปใช้เป็นหลักพิจารณาเกณฑ์ของความดีโดยทั่วไปได้ แต่จะว่า ใช้ได้ ก็ออกจห่างไกลและแคบที่ว่า ห่างไกล เพราะพุทธศาสนิกชนโดยปกติจะทราบว่ จุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือการบรรลุนิพพาน แต่ตามข้อเท็จจริงมีพุทธศาสนิกชน

¹⁴ เดือน คำดี, พุทธปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินติ้ง เฮาส์, 2534), หน้า144-148.

จำนวนน้อยที่คิดหรือรู้สึกว่ ตนกำลังดำเนินไปสู่นิพพาน หรือควรต้องปฏิบัติตนเพื่อให้เข้าถึงนิพพาน ส่วนใหญ่เห็นว่า การเข้าถึงนิพพานเป็นสิ่งที่เกินวิสัยของตนเอง จึงไม่คิดที่จะบรรลุถึงขั้นนั้น การเอานิพพานเป็นเกณฑ์ของความดีจึงเป็นเรื่องที่ห่างไกลการกระทำของสามัญทั่วไปเกินไป ที่บอกว่าแคบเป็นลักษณะเฉพาะของชาวพุทธเท่านั้น ถ้าเป็นศาสนาอื่นไม่ได้เกี่ยวกับเกณฑ์ความดีของเขาเลย เกณฑ์ความดีของพุทธปรัชญาจึงเน้นไปที่วิธีการวินิจฉัยที่ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงไว้ในหนังสือพุทธธรรม ดังสรุปได้ดังนี้

เกณฑ์ความดีหลัก	เกณฑ์ความดีร่วม
ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรืออกุศลโดยพิจารณามูลเหตุว่า เป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูลคือ อโลภะ อโทสะ โมหะ	ใช้มโนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่า การที่กระทำนั้นตนเองดีเตียนตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนหรือไม่
พิจารณาตามสภาวะว่า เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือ ทำให้จิตใจสบาย ไร้โรคดพลอดโปร่ง ผ่องใส สมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นทอนคุณภาพและสมรรถของจิต	พิจารณาความยอมรับของวิญญู หรือ นักปราชญ์ หรือบัณฑิตชน ว่าเป็นสิ่งที่วิญญูยอมรับหรือไม่ชื่นชมสรรเสริญ หรือตำหนิติเตียน
ช่วยให้กุศลธรรมเจริญงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลธรรมลดน้อยลง อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้นตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร	พิจารณาลักษณะและผลของการกระทำ ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ซึ่งมองเป็นเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่นทำตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือทุกข์ ทั้งแก่ตน และแก่ผู้อื่น

เกณฑ์ความดีในพุทธปรัชญาจึงเป็นกรรมนิยามล้วน ๆ และกรรมนิยามก็มีความสัมพันธ์กับสมมตินิยาม ทั้งโดยสภาวะหรือโดยคุณค่า เจตนาหรือความตั้งใจจึงเป็นตัวหลักต้นให้เกิดการกระทำจะเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ดีหรือชั่วเช่นกัน ดังที่พระพุทธรพจน์ที่ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เจตนานั้นเองคือ กรรม บุคคลจงใจแล้วจึงกระทำด้วยกาย วาจา ใจ” เพราะฉะนั้น เกณฑ์ความดีในพระพุทธปรัชญาจึงดูที่เจตนาเป็นสำคัญ แม้บางคนอาจจะโต้แย้ง การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น มีเจตนาอย่างไร คำตอบก็ต้องดูจากการกระทำ เพราะกรรมเป็นเครื่องส่อเจตนา แต่ว่าการที่บุคคลกระทำดีด้วยตนเองเท่านั้นที่จะเป็นผู้รู้เอง แม้จะโกหกผู้อื่น แต่ตนเองเท่านั้นที่รู้ความจริงเป็นอย่างไร ประเด็นของเกณฑ์ความดีจึงไม่ใช่แต่เพียงสมมติบัญญัติหรือสังคมบัญญัติเท่านั้นยังรวมถึงกรรมบัญญัติหรือเป็นสิ่งที่ปัจเจกบุคคลด้วย และสิ่งสำคัญคือเจตนาเป็นสำคัญ และ

การกระทำที่ดีคือการกระทำที่เกิดจากเจตนาดี ไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง เจือปน ดังปรากฏในเกสบุตรสูตรว่า

“เมื่อใดท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้ท่านผู้รู้สรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ใครสมาทานให้บริบูรณ์แล้วเป็นไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เมื่อนั้นท่านทั้งหลายควรเข้าถึงธรรมเหล่านั้นอยู่”

การกระทำที่ไม่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียน อันเป็นสิ่งที่ดีเพราะไม่มีโทษอันเป็นเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแล้ว ยังต้องเป็นสิ่งที่บุคคลไม่ติเตียนด้วย จึงจะเรียกว่าดีพร้อมซึ่งมูลเหตุแห่งการติเตียนนั้น อาจเกิดจากการกระทำขัดประเพณีนิยมของบุคคลในสังคม เช่น การฆ่าบิดา กับ ฆ่ามารดา แม้ผลที่เกิดขึ้นคือการตายเหมือนกัน แต่การฆ่าบิดานั้นบุคคลทั่วไปย่อมติเตียน แม้ในทุก ศาสนาก็กำหนดการกระทำและพระพุทธานุญาตให้ถือหลักอนุวัตรตามโลกเช่นเดียวกัน หมายความว่า ชาวโลกถือประเพณีนิยมว่า การฆ่าบิดาเป็นสิ่งที่ไม่มีใครสรรเสริญและได้รับการกำหนดติเตียน การกระทำที่ดีอันเกิดจากเจตนาดีไม่โลภ โกรธ หลง เจือปนก็ดี ความไม่เบียดเบียนก็ดี ล้วนเป็น ทางให้เข้าใจถึงจุดหมายสูงสุด หรือความดีสูงสุดของพุทธปรัชญา อันได้แก่พระนิพพาน ในการที่ บุคคลใดไม่เบียดเบียน จิตของบุคคลนั้นจะต้องไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง เพราะถ้ามี ความโลภ ความโกรธ ความหลง ก็เท่ากับยังเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ถ้าวาดละความโลภ ความโกรธ ความหลง ก็เรียกว่าสัมผัสนิพพาน ซึ่งถือเป็นเกณฑ์ความดีขั้นสูงสุด

เอกสารอ้างอิง

เดือน คำดี. พุทธปรัชญา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์. 2534.

ประเวศ อินทองปาน. พุทธปรัชญาในพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนัก ส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2553.

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต. พุทธธรรมฉบับปรับปรุง. พิมพ์ครั้งที่ 36. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พลีธัมม. 2553.

พระฤกษ์ดำรงค์ ปญญารโธ (จันทร์แสง). ศึกษาวิเคราะห์และรูปแบบนำเสนอเรื่องกฎแห่งกรรมที่ ปรากฏใน ละครโทรทัศน์ : เรื่องเหยียฟ้าทำดิน. วิทยานิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตร มหาบัณฑิต สาขาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, 2554.

พระสมปอง มนต์ชาโต (วงษ์สะอาด). การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับ พุทธปรัชญาเถรวาท, บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2553.

Abraham Velez de Cea, The Criteria of Goodness in the Pali Nikayas and the Nature of Buddhist Ethics, Journal of Buddhist Ethics, Theology Department Georgetown University. pp 123–140.

MICHAEL J.SANDEL. JUSTICE WHAT'S THE RIGHT THING TO DO? ความยุติธรรม. สฤณี อาชวานันทกุล แปล. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ openworld, 2554.

ข่าวสดออนไลน์. วันที่ 12 พฤษภาคม 2559. <http://pttinternet.pttplc.com/greenglobe/2542/personal-04.html>.